

Беценко Т. П.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ Й СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПЕРІОДУ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМАХ

Анотація. Для таких широкомасштабних епічних творів, як думи, що відзначаються монументальним описовим стилем, докладним зображенням подій і пластикою, закономірними є конструкції з періодом, які реалізують розгорнуту, багатокомпонентну, гармонійно організовану синтаксичну побудову, що характеризується цілісністю теми, повнотою і динамізмом змісту, елементами образності і широкими асоціативними зв'язками. Суттєвим для осмислення мовно-стильової організації дум є з'ясування специфіки функціонування в означених текстах періодичних конструкцій.

У статті розглянуто періодичні конструкції як структурно-стилістичні елементи текстової організації народних дум. Подано дефініцію періоду. Охарактеризовано різновиди означених структур. З'ясовано їхні стилістичні функції.

З'ясовано, що конструкції з періодами реалізують універсальний прийом стилістичного, художньо-образного вираження думки, який базується на семантичній цілісності, визначеному структурному оформленні та своєрідній інтонаційній завершеності. Вкотре спостережене «переломлення» в одному комплексі (макрознак) кількох площин (граматична, семантична, стилістична) свідчить водночас про універсальність мови як знакової системи і мовлення – як конкретної реалізації цієї знакової системи.

Періодичні конструкції виступають ознакою книжної мови. Функціонування їх у думах, власне побудова дум на основі періодичних структур засвідчують прямий зв'язок досліджуваних творів із книжними джерелами.

Період – насамперед універсальний стильовий прийом моделювання художніх текстів, що виявився провідним у конструюванні думового мовленнєвого універсуму. Надзвичайна вага періодичних структур у думах зумовлена тим, що думи призначалися для усномовного виголошення. Така властивість періодичних структур, як потенційна здатність створювати урочисто-піднесений, величний колорит оповіді, цілком адекватна стильовій організації дум. Неабияку роль тут відіграла притаманна періодичним конструкціям специфічна інтонаційна універсальність.

Періодична мова в думах – чинник не тільки стильовий, а й стилістичний. Стилістична вага конструкцій із періодом зумовлена трьома нерозривно пов'язаними чинниками, що виступають у тісній взаємодії і дають підстави зараховувати періоди до текстово-образних універсалій: структурним оформленням, семантикою та інтонацією, у результаті чого витворюються найрізноманітніші як зі структурного, так і з ідейно-змістового погляду інтонаційно завершені конструкції, що характеризуються певним емоційно-експресивним забарвленням, здатні викликати відповідні емоції, почуття у слухачів.

Ключові слова: мова дум, період, фольклорний текст, стилістичні функції періоду.

Постановка проблеми. Для таких широкомасштабних епічних творів, як думи, що відзначаються «розмашистим описовим стилем, докладним зображенням подій і пластикою» [13, с. 36], закономірними є конструкції з періодом, які реалізують розгорнуту, багатокомпонентну, гармонійно організовану синтаксичну побудову, що характеризується цілісністю теми, повнотою і динамізмом змісту, елементами образності і широкими асоціативними зв'язками [25, с. 435]. Суттєвим для осмислення мовно-стильової організації дум є з'ясування специфіки функціонування в означених текстах періодичних конструкцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Періодичні структури, що інтегрують синтаксичні та стилістичні ознаки, були предметом аналізу С.П. Бевзенка, А.П. Коваль, Л.І. Мацько й ін. Про період як ознаку мовно-образної організації дум писали Ф.М. Колесса, П.Г. Житецький.

Мета статті – окреслити специфіку функціонування періодичних конструкцій як структурних елементів текстової організації епічної оповіді.

Виклад основного матеріалу. Періодичні конструкції за своєю природою – оригінальні структури текстово-образної, художньої мови.

О.І. Єфімов розглядає період як синтаксичну конструкцію, побудовану за принципом колоподібно замкнених і гармонійно організованих частин, які творять у логічному й інтонаційному відношенні цілком закінчену одиницю мовлення. Це переважно складне речення, у якому кілька підрядних, зазвичай однотипних реченнєвих утворень ніби замикаються (гр. *peri-odos* – «коло») головним або ж кілька рівноцінних головних, об'єднаних за способом сурядності, утворюють цілісну у змістовому і закінчену в інтонаційному плані гармонійну одиницю [10, с. 451].

Лінгвісти загалом одноставні у визначенні сутності періоду і стилістичних функцій цього мовно-поетичного явища [19, с. 61; 12, с. 306; 16, с. 246–248; 25, с. 435–437; 8, с. 430; 4, с. 391–393; 3, с. 241–242; 1, с. 260–261 та ін.]. Період вважається категорією стилістичного синтаксису: «Він не становить окремих структурних типів речення і в кожному випадку формується як стилістично активізований варіант простого речення або складного речення» [25, с. 436]. І.Р. Вихованець розглядає період у розділі «Складні речення з різними видами синтаксичного зв'язку»: «У сукупності неелементарних складних речень, як і неелементарних простих, вирізняється така форма організації розгорнутих побудов, як *період*, що його найширше вживано в мові художньої літератури. Він має чітке членування на дві частини й симетричну будову частин. За своєю структурою період найчастіше є неелементарним складно-

підрядним реченням, кілька однорідних підрядних частин якого перебувають у підрядному зв'язку щодо головної частини (зовнішній зв'язок) і у стосунках компонентів сурядного ряду (внутрішній сурядний зв'язок)» [7, с. 353–354].

Л.І. Мацько періодом вважає риторичну фігуру, у якій цілісна, завершена думка подається не тільки в ускладненому простому, багаточленному складному реченні, а і в «кількох реченнях, що структурно й інтонаційно поділяються на дві частини – члени періоду» [18, с. 362]. Порівняймо такі два періоди думового епосу – виражений складним ускладненим реченням та складним синтаксичним цілим:

«То як будуть, сестро, о Петру ріки замерзати,
А об Різді калина в лузі білим цвітом процвітати,
А об Василю ягоди зроджати,
Жовтий пісок на білому камені сходжати
Та синім цвітом процвітати,
Хрещатим барвінком камінь устилати, –
То тоді я буду до вас, сестро, в гості прибувати!» [24, с. 319];

«Братіку милий,
Як голубонько сизий!

Прибуди же ти до мене.

Темній луженьки ясененьким соколеньком перелети,
Широкий поля малим-невеликим перепелоньком перейди,
Бистрий річеньки й озера білим лебедоньком перепливи,
Сядь-пади у моім дворі сивим голубоньком,

Головку склони,

Жалібненько загуди.

Нехай я буду виходжати,

Ой по голосу познавати,

Родину сердешною називати

І на хліб, на сіль закликати,

І наздоров'я тебе, брате, буду питати» [24, с. 329–330],

де помітна схожість цих синтаксико-стилістичних одиниць у плані тяжіння до єдиного змістового (тематичного) й інтонаційного наповнення, що однаково становлять цілком завершені і своєрідні структури, які з боку форми відзначаються впорядкованим розташуванням компонентів і ритмічністю.

На функціонування в думках структур із періодом звернув увагу ще П.Г. Житецький [11, с. 15–18]. У свою чергу, Ф.М. Колесса встановив, що за відсутності звичайного для пісень строфічного поділу в думках наявні поділи на періоди, або тиради, тобто такі групи віршів, з яких кожна містить закінчений образ або закруглену думку, які він ще назвав «періодами кобзарської рецитації» [13, с. 45]. Проте і на сьогодні це питання належно не висвітлено, і найперше – у площині стилістичній, яка для дум із багатьох причин є, за словами Ф.М. Колесси, найціннішою [14, с. 31].

Конструкції з періодами реалізують універсальний прийом стилістичного, художньо-образного вираження думки, який базується на семантичній цілісності, визначеному структурно оформленні та своєрідній інтонаційній завершеності. Укотре спостережене «переломлення» в одному комплексі (макрознак) кількох площин (граматична, семантична, стилістична) свідчить водночас про універсальність мови як знакової системи і мовлення – як конкретної реалізації цієї знакової системи.

Періодичні конструкції взагалі виступають ознакою книжної мови. Функціонування їх у думках, власне побудова дум на основі періодичних структур засвідчують прямий зв'язок досліджуванних творів із книжними джерелами.

Те, що зазначені одиниці мови є органічними складниками поетичних епічних жанрів, підтверджують фольклорні зразки інших слов'янських народів, зокрема сербського епосу:

«Кажуть люди, повідають, синку:

Від Мрамора до Явор-планини,

Від Явора, сину, до Сазлії,

Від Сазлії до Кривого Мосту,

А від Мосту, сину, до Звечана,

Від Звечана, кажуть до Чечана,

Від Чечана до верха планини,

Все Косове захопили турки» [21, с. 41];

болгарських юнацьких пісень:

«Сон приснився Зринянину-бану

Во Карловце во городе белом:

Будто солнце жаркое померкло,

Будто месяц ясный мгла закрыла,

Будто пала на землю Денницы,

Будто звезды с неба опустились» [22, с. 229–230].

Поруч із класичною моделлю періоду думи репрезентують велику кількість варіантних та комбінованих форм [25, с. 437]. Варіативність побудов думових періодів представлена як класичними зразками у формі складного ускладненого речення:

«Орли мої, орли сизопері!

Стойте ви, обождіте,

Як буде з низу з Дністра, тиці буйний вітер повівати,

Чорна хмара наступати,

Дрібен дощик накрапати,

Тоді моя душа з тілом буде розпрошенне мати» [24, с. 169],

так і різними формами незамкнених (обернені, неповні періодичні, обрамлені конструкції):

«Тоді ж то Івась Удовиченко,

Як од Хвилона, корсунського полковника,

Благословеніє принімав,

Сам на доброго коня сїдав,

Міждо козацькими табурами пробігав,

Шлик із себе скидав,

Хрест на себе слагав,

Отцеву і матчину молитви споминав,

Із усяким козаком сердешне прощеніє мав,

Старого козака рідним отцем узивав.

На турецькі табури пробігав,

Турецькі намети поперевертав,

Турок п'ятдесят під міч узивав,

Дев'ятеро живцем ізв'язав,

Перед Хвилона, корсунського полковника, в намет приставляв» [24, с. 251];

«Ей, як будеш ти, братко, на чужій стороні проживати,

Будеш ти пити і гуляти,

Будуть ранньою зорею і вечірньою

До тебе куми і побратими приходжати,

Будуть тебе рідним братком називати <...>» [24, с. 318];

«Ой як-то тяжко та як-то важко

Землі без трави, риби без води,

Пташці без ліса пробувати, –

То так-то тяжко, то так-то важко

Людині на чужій чужині, при лихій годині,

Без батька й неньки, без близького роду

На світі проживати!» [24, с. 332].

Мовна організація дум характеризується частим «переплетенням» періодів: два періоди поєднуються між собою в одне ціле. Майже кожна дума будується на періодах, які представлені в конструкціях із прямою мовою, що сприяє природному розгортанню оповіді, градаційності висловлювання:

Тоді-то вдова стиха словами промовляє:

«Ей, Івасю Удовиченку, дитя моє!

Чи тобі в мене нічого спити,

Чи нічого з'їсти,

Чи ні в чім хороше сходити?

Чи тебе городова старшина не знає?

Чи міщанська челядь не поважає?

Єсть у нас коні воронії

І чотири воли плугові –

Будем ми у полі хліб пахати,

Будем панів і козаків на хліб, на сіль затягати, –

Будуть нас без лицерствія добре знати» [24, с. 247–248].

Це зразок так званого періоду з подвійною градацією.

В епічних творах може бути подвійна, потрібна градація.

Періодичні конструкції здатні передавати різноманітні інтонаційні відтінки, наприклад, запитання з відтінком прохання-заклику:

Мати його розважає, к сирій землі припадає:

«Сину мій, Івасю Вдовиченку,

І єдинчику, дитя молодес!

Чи в тебе ні за що пити-гуляти,

Чи тобі ні в чому походити,

Чи тебе челядь за отамана не має,

Що ти пойдеш на Черкес-долині гуляти

І козацької слави дознавати?» [24, с. 255];

спонукання:

«Ой станьмо ми, брате,

Да своїх коней тут попасімо,

Да свого брата, пішого-пішаниці, підождімо,

Да з собою на коні візьмімо,

Да в городи християнські

До свого отця-матері підвезімо» [24, с. 220];

власне розповідь:

«Як став із низу літній вітер повівати,

Став його нещасний хміль ізнемагати,

Став він коневі на гриву ізлягати,

Став і поводи з рук упущати <...>

Стали його турки у хмелю познавати,

Стали по комишах засідати,

Стали його з коня збивати <...>

Став його кінь по Черкенів-долині сам гуляти <...>» [24, с. 252].

Об'ємність структури будь-якого періоду, зокрема і думового, спрямована зазвичай на вираження однієї теми (мікротеми). У названих творах такими найзагальнішими мікротемами є «прохання щось зробити» (надзвичайно уживаний різновид, що в кожній окремій ситуації має свій план вираження), «неможливість щось вдяти, заподіяти, звершити», «умовляння-прохання діяти певним чином», «запевнення в чомусь», «побажання чогось комусь», «заклик до якихось дій», «схвалення чиєсь поведінки», «прокльон» тощо, що в кожному окремому випадку представлені різними текстово-образними універсалиями.

Пор., наприклад, період із загальною семантикою «ніколи» – так звана формула неможливого:

«Братіку, – каже, – милий

Як голубонько сизий!

Не тепер я на ногах стала,

Од старих людей приповісті такої не чувала,

Щоб о Петрі бистрій ріки-озера замерзали,

Щоб обРізді калина в лузі процвітала,

Щоб жовтий пісок на білому камені зіходжав,

Щоб синім цвітом процвітати

Хрещатим барвінком біленький камінь устилати,

Разними красними цвітами украшати:

А лиш, братіку, тебе до віку сподівати!» [24, с. 330].

Тут значення «те, що ніколи не здійсниться», виражене за допомогою введення казкових, фантастичних реалій, які образно-конкретно, нетрадиційно-символічно, шляхом алогічного розгортання оповіді передають водночас і логіку повідомлюваного, і власне емоційний (душевний) стан героя. Обраний спосіб висловлювання, що обов'язково супроводжується неодмінним атрибутом – інтонацією градації, яка створює напругу негативного плану, дозволяє відтворити внутрішній стан, силу емоційних переживань і трагізм ситуації, у яку потрапляють герої. Іншим важливим складником цього періоду є його лексико-семантична організація, що відзначається особливою образністю, зокрема багатством фольклорних епітетів: *бистрій ріки-озера*, *жовтий пісок*, *білий (біленький) камінь*, *синій цвіт*, *красні цвіти*. Домінантними є прикметники-кольороназви з відповідним символічним наповненням, як-от: *білий* – чистота почуттів і страждання; *синій* – молодість, чистота почуттів, мрійливість; *червоний* – любов, приязнь і водночас страждання; *жовтий* – розлука; прикметник *бистрій* у поєднанні зі складним прикладковим іменником *ріки-озера* символізує швидкоплинність життя, незворотність людських літ, що минули. Гаму емоційно-експресивних відтінків привносять зменшено-пестливі суфікси у словах *біленький* та *братіку*, за допомогою них передається і ставлення героїв один до одного. На родинний зв'язок вказує й епітетне словосполучення *хрещатий барвінок*: барвінок символізує любов, міцні родинні стосунки [15, с. 65]. Художньо увиразнює й емоційно забарвлює висловлене тавтологія *цвітом процвітати*, а також анафоричний повтор сполучника *щоб*. Констанція того, щоб о Петрі (12 липня) – замерзали водоюми, а взимку (на Різдво) – калина в лузі процвітала, пісок на камені зіходжав і процвітав, – не лише привертає увагу своєрідністю образно-міфологічної оповіді, а й тим, що ці найменування містять часові характеристики, в яких, окрім усього, надзвичайно стисло і містко закодований циклічний період національного життєснування з урахуванням моментів господарського та, найбільше, духовного значення. О Петрі – так в народі називають свято на честь святих апостолів Петра і Павла (12 липня), яким знаменується закінчення відповідного посту; цей день, що ще пов'язаний із літнім сонцестоянням, в Україні святкували особливо урочисто [20, с. 89–91], у багатьох місцях були храмові свята, тому згадка про цей час і події, пов'язані з ним, викликає надзвичайно теплі і зворушливі спогади. Різдво ж – одне з найбільших християнських свят зимового циклу, закінчення Пилипівського посту, яке також відзначали досить урочисто. Образ калини – символ батьківщини, любові до рідної землі, України – завжди позначений емоціями позитивного змісту і є знаком національно-мовної культури. Інший приклад обрамленого періоду:

«Тяжко, – каже, – братіку!..

Як птиці пернатій в чистім полі без древа ночувати,

Як тяжко та важко живій рибі без води проживати,

Як тяжко та важко білий камінь з сирої землі проти себе
ізняти, –

Ой так тяжко та важко на чужій чужині без кривної родини помирати!» [24, с. 331], має загальну семантику «страждання». Ключовими словами цієї структури є синонімічні прислівники *тяжко* та *важко*, з допомогою яких не лише передається внутрішній стан ліричного героя, а й здійснюється групування всіх інших компонентів періоду. Концептуалізація зазначених лексичних одиниць на позначення стану особи не випадкова і не ситуативна: вона не просто підпорядкована композиції твору, а є відображенням етнопсихології українців, – «наявний досить тісний зв'язок між життям суспільства і лексикою мови, якою воно говорить. Це однаково стосується і зовнішньої, і внутрішньої сторін життя» [5, с. 14].

Винесені в епіцентр мотиви страждання і переживання, складних душевних мук, що якнайвиразніше репрезентують лексичні одиниці *тяжко* та *важко*, у свою чергу, становлять основу складнопідрядних обставинних порівняльних речень, покликаних розкрити – у градаційному вираженні – глибину психічних переживань ліричного героя. Це досягається шляхом художньо-образного відображення в синтаксичній конструкції періоду всього навколишнього простору, який оточує людину: водного, наземного, повітряного. Таким чином, широта зображення дорівнює широті усвідомлення й обсягу страждання від перебування на чужині і позбавлення права мати *кривну родину*. Тут, окрім концепту *страждання*, набувають особливої актуалізації концепти *чужина* і *родина* (*рідна країна*).

Період за своєю природою «властивий піднесеній мові» [16, с. 248], що передбачає урочистість, афористичність, що споріднює думи із творами книжними:

«Которий чоловік отцевську й матчину молитву штить,
шанує, поважає,

То отцевська-матчина молитва зо дна моря винімає

І од великих гріхів одкупляє,

До Царствія Небесного проводить» [24, с. 362].

Наведений вірєць періодичної конструкції із семантикою «повчання діяти певним чином (своєрідна мораль, настанова)» характеризується урочисто-піднесеним емоційним забарвленням, що досягається шляхом лексичної організації (актуалізацією одиниць релігійного змісту (елементів церковнослов'янської (книжної) мови): *молитва*, *гріхи*, *Царствіє Небесне*, уведенням семантико-стилістичних синонімів *штить*, *шанує*, *поважає*, акцентуацією уваги на богорівних поняттях *отцівства*, *материнства*).

Емоційно-експресивне забарвлення нижченаведеного періоду визначене насамперед його семантикою:

«Ой у святу неділеньку

То рано-пораненько,

То не сива зозуля кувала,

Не дробна птиця шебетала,

А не в борі сосна зашуміла,

Як та бідна вдова

А в своєму домові гомоніла» [24, с. 372].

Лексичні компоненти цього періоду виступають змістовими центрами-образами, навколо яких розгортається оповідь: шляхом називання й одночасного нанизування у формі запереч-

чення характеристичних ознак, що супроводжують центральний образ жінки-вдови: *не сива зозуля кувала* (у фольклорі *сива зозуля* – символічне позначення особи жіночої статі – матері чи сестри), *не дробна птиця шебетала* (пташка, разом зі сталим епітетом *дробна* також у фольклорі, українському, слов'янському, символізує жінку), *не в борі сосна зашуміла* (образ сосни також має жіноче начало і, окрім того, символізує тугу, сум). Експресія періодичної мови досягається завдяки інтонації наростання-нагнітання звукових вражень, спостережених у тваринно-рослинному світі, порівняння їх із людською мовою, нанизуванням сурядних заперечних та підрядного порівняльного речень. Загалом період конденсує почуття болю, туги і спрямований на те, щоб викликати емоції співчуття, співпереживання тощо.

Здатність конструкції періодичної мови створювати емоційно насичені картини психологічного змісту досить виразно передає період із семантикою «прокльон»:

Стала мати плакати-ридати,

Свого сина Йвася проклинати:

«Щоб же ти на дорозі руку, ногу зламав,

Щоб же ти на війну не став,

Щоб же ти на дорозі здоров'я збувся,

Щоб же ти назад вернувся,

Щоб же тебе куля перша не минула –

При нещасті лихая година обгорнула!» [24, с. 255].

Наведений приклад прокльону позначений особливо загостреними емоціями розчарування поведінкою сина, який пішов до війська без материнського благословіння, душевним болем, стражданням і муками матері. Окрім того, цей прокльон – своєрідна незгода-відчай із тими умовами життя, що склалися історично в Україні: постійний захист рідної землі від нападників, повсякчасні втрати та смерть близьких і рідних людей, одвічні сльози у зв'язку з оплакуванням чиеїс смерті. У градуйованих прокляттях, що їх посилає мати, помітна певна алогічність: *Щоб же ти на війну не став, щоб же ти назад вернувся*, водночас: *Щоб же тебе куля перша не минула – При нещасті лихая година обгорнула*, яку можна пояснити афективним станом ліричної героїні. Загалом же в цих рядках простежуємо інший зміст – глибинний, сприйнятний і зрозумілий якнайліпше на генетично успадкованому рівні: усі прокляття (тобто нагромаджені емоції негативного плану, увиразнені ампліфікацією) підпорядковані одному – прагненню зберегти життя синові.

Стильові особливості дум, що надзвичайно активно будуються на основі періодичної мови, зумовлені об'єктивними чинниками і пов'язані із традиціями стародавніх поетик і риторик, які знайшли відгук також у літературі Київської Русі і продовжилися в подальшій книжній традиції в наукових і літературних творах, а також в ораторському, викладацькому мистецтві професорів Києво-Могилянської академії: «Ще з найдавніших часів період як ланцюг колообразно замкнених речень був закріплений переважно за ораторськими стилями літературного мовлення. Це його основна стилістична функція <...>» [10, с. 455]. Конкретні зразки застосування періодичного мовлення в літературній творчості України (XVII ст.) містять літописи Г.І. Грабянки, Самовидця, С.В. Величка, де «обробка фрази і з'єднання фразових одиниць <...> має виразний літературно-мистецький характер» [23, с. 395]; пор.: «Щоб свята Софія, катедральна церква, як й інші всі церкви й монастирі,

що будуть у Києві та в інших місцях, згідно старожитних прав, лишалися в усіх своїх, кожній церкві й монастирю належних, добрах і ґрунтах без жодного порушення і ніхто щоб їх не забрав – це стосується усіх монастирів і Божих церков» [6, с. 117] та ін.

М.І. Марченко припускає, що «авторами і першими виконавцями дум виступали самі учасники військових походів та інших героїчних подій і подвигів. Серед творців дум могли бути освічені особи, талановиті поети» [17, с. 191], можливо, «вихованці братських шкіл та інших освітніх закладів України XVII ст.» [17, с. 191].

Вихованці тодішніх освітніх закладів студіювали церковнослов'янську мову і добре знали релігійну літературу. А ознакою конфесійного мовлення є «стилістично навантажені в усіх текстах (підстилях) модифікації: нанизання речень у межах певного відрізка тексту; «підхоплення» семантично важливого члена речення; інверсія різних членів речення (здебільшого означень; повтор (особливо присудків і обставин)); дистантне розташування підмета і присудка <...>» [2, с. 33], названі ж стилістичні фігури синтаксису функціонують зазвичай у межах періоду [2, с. 34].

Думи, особливо ті, що виникли пізніше, за стилем пов'язані з бароковою поезією взагалі, для якої властиві такі риси, як «рухливість, динамізм, у пластичному мистецтві <...>, любов до складної кривої лінії, у протилежність до простої лінії та гострого куту чи півкола готики та ренесансу» [26, с. 249], у мові ж художньої літератури – це використання вигадливих, вишуканих, складних форм. Саме «у XVI–XVIII ст. поети часто користувалися складними конструкціями, які набували характеру високих зразків словесного мистецтва», до яких належали і періоди, «що свідчило про високу майстерність володіння словом. Саме в періодичному мовленні найширше виявляються можливості мови» [9, с. 141].

Проаналізоване вище дає підстави стверджувати, що період як ознака книжної мови органічно входить у структуру думових текстів. Це, у свою чергу, свідчить на користь зв'язку дум із книжними джерелами, говорить про вплив останніх на їх творення.

Висновки. Отже, період – це насамперед універсальний стильовий прийом моделювання художніх текстів, що виявився провідним у конструюванні думового мовленнєвого універсуму. Надзвичайна вага періодичних структур у думках зумовлена тим, що думи призначалися для усномовного виголошення. Така властивість періодичних структур, як потенційна здатність створювати урочисто-піднесений, величний колорит оповіді, цілком адекватна стильовій організації дум. Неабияку роль тут відігравала притаманна періодичним конструкціям специфічна інтонаційна універсальність.

Періодична мова в думках – чинник не тільки стильовий, а й стилістичний. Стилістична вага конструкцій із періодом зумовлена трьома нерозривно пов'язаними чинниками, що виступають у тісній взаємодії і дають підстави зараховувати періоди до текстово-образних універсалій: структурним оформленням, семантикою й інтонацією, у результаті чого витворюються найрізноманітніші як зі структурного, так і з ідейно-змістового погляду інтонаційно завершені конструкції, що характеризуються певним емоційно-експресивним забарвленням, здатні викликати відповідні емоції, почуття у слухачів.

Література:

1. Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык. Т. III: Синтаксис. Пунктуация. Москва: Просвещение, 1981. 271 с.
2. Бабич Н.Д. Стилістичні особливості організації фрази у текстах конфесійного стилю. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 85-річчю проф. І.І. Слинька / ред. кол.: Н.В. Гуйванок (відп. ред.) та ін. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 33–34.
3. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
4. Бевзенко С.П. Період. *Сучасна українська літературна мова* / за ред. М.Я. Плющ. Київ: Вища школа, 1994. С. 391–393.
5. Вежбицкая А. Понимание культуры через посредство ключевых слов. Москва: Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
6. Величко С. Літопис. *Українська література XVII ст.* Київ: Наукова думка, 1987. Т. 2.
7. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
8. Голуб И.Б. Стилістика русского языка. Москва: Айрис, 1997. 442 с.
9. Гуцуляк І.Г. Поетичний синтаксис бароко. *Актуальні проблеми синтаксису*. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 140–141.
10. Ефимов А.И. Стилістика художественной речи. Москва: Наука, 1961. 520 с.
11. Житецкий П.И. Мысли о народных малорусских думах. Киев: Киевская старина, 1893. 249 с.
12. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1978. 376 с.
13. Колесса Ф.М. Про генезу українських народних дум (укр. нар. думи у відношенні до пісень, віршів, похоронних голосінь). Львів, 1921. 144 с.
14. Колесса Ф.М. Формули закінчення в українських народних думках у зв'язку з питанням про наверствування дум. Львів, 1935. 67 с.
15. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
16. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. II. Київ: Радянська школа, 1961. 288 с.
17. Марченко М.І. Історія української культури. Київ: Радянська школа, 1961. 286 с.
18. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
19. Мельничайко В.Я. Стилістичні функції періоду. *УМЛШ*. 1975. № 7. С. 61–67.
20. Скуратівський В.Т. Місяцелік. Київ: Мистецтво, 1993. 208 с.
21. Сербська народна поезія. Київ: Державне вид-во худ. л-ри, 1955. 347 с.
22. Славянський фольклор. Тексти / сост. Н.А. Кравцов, А.В. Кулагина. Москва: Из-во Моск. у-та, 1987. 376 с.
23. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.
24. Украинские народные думы / изд. подгот. Б.Н. Кирдан; отв. ред. серии «Эпос народов СССР» А.А. Петросян; отв. ред. тома В.М. Гацак; вст. ст. Б.П. Кирдана. Москва: Наука, 1972. 560 с.
25. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Укр. енциклопедія імені М.П. Бажана, 2000. 750 с.
26. Чижевський Д.І. Історія української літератури: від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 479 с.

Becenko T. Structural-semantic and stylistic functions of the period in Ukrainian folk thoughts

Summary. For such large-scale epic works as thoughts marked by a monumental descriptive style, a detailed depiction of events and plastic, regular designs with a period are realized, which implement a deployed, multicomponent, harmoniously organized syntactic structure characterized by the integrity of the theme, the completeness and dynamism

of the content, the elements of imagery and broad associative ties. Essential for understanding the linguistic-stylistic organization of the Dumas is the elucidation of the specificity of functioning in the identified texts of periodic designs.

The article deals with periodic designs as structural-stylistic elements of the text organization of folk dumas. Definition of period is given. Varieties of the indicated structures are described. Their stylistic functions are revealed.

It was found out that periodic designs implement a universal method of stylistic, artistic expression of thought, based on semantic integrity, determined by structural design and original intonational completeness. Once again, the observed “refraction” in one complex (macrosignal) of several planes (grammatical, semantic, and stylistic) testifies at the same time about the universality of language as a sign system and speech – as a concrete implementation of this sign system.

Periodic designs serve as a sign of the book language. Their functioning in the thoughts, the actual construction of dumas on the basis of periodic structures, testifies to the direct connection of the studied works with book sources.

The period – first of all, the universal stylistic method of modeling of artistic texts, which turned out to be the leading in the design of the Duma speech universe. The extraordinary weight of periodic structures in the thoughts is conditioned by the fact that the dumas were intended for oral speech. This property of periodic structures, as a potential ability to create solemnly exalted, magnificent coloring of the narrative, is quite adequate to the style organization of the Dumas. A peculiar role played here by the specific intonational universality inherent in periodic structures.

The periodic language in Dumka is a factor not only stylistic but also stylistic. The stylistic weight of structures with a period is determined by three inextricably linked factors that act in close interaction and give reason to count periods to text-shaped universals: structural design, semantics and intonation, resulting in the most diverse forms of both structural and ideological-Contemplative view intonationally completed designs characterized by a certain emotional and expressive color, can cause relevant emotions, feelings at the listeners.

Key words: language of thoughts, period, folklore text, period stylistic functions.